

«Я тону, Томмі...»:

Дезінтеграція особистості героя у фільмі Джима Шерідана “Брати” (2009) і навіяні фільмом роздуми про масштаби військових травм і ПТСР в Україні

Ця стаття присвячується клубу Одеської богословської семінарії «Кіномисль», який відзначив своє 10-річчя у 2023 р. Клуб був створений, щоб урізноманітнити дозвілля студентів, спонукати їх розвивати смак до хорошого кіно, виробляти вміння дивитися кінострічки різних жанрів, аналізувати переглянуті кінотвори, висловлювати свої думки і робити висновки з побаченого. Перший фільм в рамках кінопроєкту було показано в березні 2013 року. Як організатор клубу «Кіномисль» я навмисно відмовився від ідеї привернути публіку мейнстрімівськими або розважальними фільмами, віддаючи перевагу більш витонченим і складним кінокартинам. Серед фільмів, обраних для показу, є як перевірена часом кінокласика, так і забуті шедеври світового кінематографа. Фільми добираються таким чином, щоб спонукати студентів замислитися над своїм життям, вчитися знаходити свою кінодумку у переглянутому кіно і глибше оцінювати себе, людей і події.

Клуб не просто продовжує існування – він живе, незважаючи на численні виклики нинішньої трагічної епохи. На момент написання цієї статті в послужному списку клубу є вже 103 кіновечори, на яких було показано понад 90 фільмів (деякі фільми демонструвалися два і більше разів).

В'ячеслав Герасимчук, доктор богослов'я (PhD), викладач старозавітних дисциплін в Одеській богословській семінарії (Одеса, Україна). ORCID: 0000-0001-6501-0734

1. ПЕРЕД ПЕРЕГЛЯДОМ: ДУМКИ НАВКОЛО ТЕМИ ФІЛЬМУ

◆ Війна в Україні ще триває, але багато хто все частіше замислюється, що чекає на наш народ після того, як військові дії припиняться. Як відбудеться реінтеграція біженців і вимушених переселенців, які повертаються (якщо є куди) додому? Що буде з економікою? Як відновлюватиметься країна? Чи буде подолана демографічна криза? Як допомогти мільйонам психологічно травмованих війною, і особливо солдатам, які страждають на ПТСР? На потребу, виражену в останньому запитанні, насамперед намагатимуться відповісти психологи і психіатри, але до цієї теми звертатимуться і церковні служителі, і соціальні працівники, письменники, філософи і, звісно ж, кінематографісти.

В історії кіно було створено чимало цікавих картин про людей, які в тій чи іншій формі страждають від наслідків військової травми. На згадку спадають такі психологічні драми, як «Повернення додому» (1978), «Гран Торіно» (2008), «Мисливець на оленів» (1978), «Народжений четвертого липня» (1989), «Таксист» (1976) тощо. Більшість цих фільмів, зі зрозумілих причин, важкі для сприйняття, безумовно відносяться до категорії 18+ і навряд чи знайдуть свою аудиторію серед паціфістськи налаштованих євангельських глядачів.

У цій статті автор, не професійний кінокритик, а викладач-біблієст (утім, небайдужий до хорошого кіно), ділиться своїми враженнями від перегляду однієї з воєнних кінодрам, а саме фільму «Брати», який зняв ірландський режисер Джим Шерідан.^[1] Фільм вийшов на екрани у 2009 році. На запитання, чому вибір було зупинено на «Братів», можу відповісти так: по-перше, це якісна, чудово знята драма про трагедію однієї людини та її сім'ї внаслідок військової травми головного героя фільму. По-друге, цей фільм можна сміливо розглядати як приклад або ілюстрацію тих випробувань і страждань, яких доведеться зазнати багатьом ветеранам російсько-української війни. По-третє, перегляд такого роду кінофільмів надасть можливість багатьом віруючим, які сприймають війну здебільшого через новинні сайти, ближче познайомитися з деякими аспектами життя травмованої людини та її рідних. Це корисно не тільки як лікбез, а й для того, щоб хоча б частково зрозуміти, яку ціну доводиться платити воїнам як на полі бою, так і в мирному житті.

Фільм Шерідана – ремейк однойменної стрічки данської режисерки Сюзанни Бір, знятої п'ятьма роками раніше. Події в американській версії, тобто в ремейку, перенесені з Данії до США.

1 Джим Шерідан (нар. 06.02.1949) – ірландський кінорежисер, неодноразовий номінант на премію «Оскар», лауреат багатьох престижних кіноконкурсів, одна з найпомітніших фігур у кіноіндустрії Ірландії. Серед найвідоміших робіт Шерідана такі фільми, як «В ім'я батька», «В Америці», «Моя ліва нога».

Афганістан для головного героя в обох фільмах – місце війни, в якій він бере участь і отримує військову травму. У рамки цього огляду не входить спроба порівняльного аналізу двох картин.^[2] В данському оригіналі є свої переваги, до яких можна віднести тонку, нюансовану гру акторів і вдалий саундтрек, але американський ремейк через вищий бюджет, успішнішу режисерську роботу і залучення голлівудських акторів першої величини голосніше заявив про себе. В одному з інтерв'ю Джим Шерідан зазначив, що захотів зняти ремейк данських «Братів», щоб зробити цю історію доступною для ширшої аудиторії. Крім того, він зазначив, що, беручись за підготовку до зйомок, він ставив правило «не нашкодь оригіналу» вище за бажання зняти своє кіно.^[3] На мій погляд, режисерові вдалося досить дбайливо поставитися до оригінальної версії, при цьому без надто буквального цитування або наслідування Бір.

Про що фільм «Брати»? Він про те, як людина, яка пережила жахи війни і набула ПТСР, стає невпізнанною і деструктивною як для самої себе, так і для своєї сім'ї. Вона тоне у вирі власного божевілля і безсилля, марно намагаючись знайти хоч якийсь вихід.

Інформація про фільм (IMDb)

Режисер: Джим Шерідан
 Сценаристи: Девід Беніофф, Сюзанна Бір, Андерс Томас Єнсен
 Оператор: Фредерік Елмс
 Композитор: Томас Ньюман
 Художник: Тоні Феннінг
 Продюсери: Метт Батталья, Майкл Де Лука, Раян Кевено, Джеремайя Семюелс
 Актори: Джейк Джилленгол, Наталі Портман, Тобі Магвайр, Кліфтон Коллінз-мол., Бейлі Медісон, Сем Шепард, Мер Віннінгем, Тейлор Джир, Патрік Флюгер та ін.
 Країна: США
 Виробництво: Michael De Luca Productions
 Прем'єра: 22 листопада 2009 (США)
 Кошторис: \$ 26 000 000

- 2 Див. обговорення розкриття тем героїзму, статі та раси в обох фільмах у статті Debra White-Stanley, «I Don't Know How She Lives with This Kitchen the Way It Is»: Military Heroism, Gender, and Race in Brothers (2004 and 2009)», in *Heroism and Gender in War Films*, ed. Karen A, Ritzenhoff and Jakub Kazecki (New York: Palgrave Macmillan, 2014), 133-151. Обговорення переваги саундтреку данського фільму над американським наводиться Sam Cooney, «Sibling Rivalry: Brothers and Brodre», <https://samcooney.com/2011/08/18/sibling-rivalry/>
- 3 Jim Sheridan Brothers Interview (interviewer Paul Fischer), <https://www.female.com.au/jim-sheridan-brothers-interview.htm>

Збори в США: \$ 28 544 157
Збори всього: \$ 43 474 578
Жанр: драма, військовий фільм
Віковий рейтинг: 16+

2. ДИВИМОСЯ ФІЛЬМ

◆ Якщо ви не дивилися фільм «Брати» (2009), але не виключаєте можливість перегляду, то краще прочитати решту статті після того, як подивитесь фільм і складете свою думку про нього. Ми ж спробуємо, цілком визнаючи неминучість спойлерських моментів, коротко окреслити сюжет фільму, акцентуючи увагу на темі, сформульованій у назві статті, а саме дезінтеграція особистості головного героя на тлі прогресуючої психологічної травми.

Фільм починається з того, що головний герой капітан Сем Кехілл (Тобі Магвайр) повідомляє, що за кілька днів має вирушити на війну в Афганістан. Глядач дізнається про це в той час, як на екрані, на задньому фоні, пробігає група бравих американських солдатів, що бадьоро, в такт кроку, співають ритмічну пісню-кричалку «Rollin' Down the Strip». Сем пише прощального листа дружині і віддає його одному товаришу по службі зі словами «Сподіваюся, його не доведеться відправляти». Перед від'їздом Сем проводить деякий час із сім'єю – дружиною Грейс (Наталі Портман) і двома доньками років 6-8. Він також встигає заїхати за братом Томмі (Джейк Джилленгол), який щойно вийшов із в'язниці. Сем завжди був близький із братом, колись він навіть врятував Томмі, який тонув.

Увечері в будинку Сема збирається рідня, щоб відсвяткувати повернення одного брата і благословити в дорогу іншого. У продовженні розмови за столом з'ясовується, що за молодшим братом Томмі закріпився образ блудного сина, а старшого сприймають як правильну людину, героя, що служить своїй країні. Виразником цієї розкладки виступив батько, який вимовляє кілька жорстких слів на адресу Томмі, чим виводить його з рівноваги. Незабаром Сем і його загін висуваються до Афганістану. За його словами, він там почувається майже як удома. Далі глядач бачить на екрані поперемінно сцени з мирного і військового життя. Усе складається гаразд для сім'ї Сема і нього самого до того моменту, коли гелікоптер, де перебував Сем і його товариші по службі, розстрілюють.

Звістка про смерть Сема чинить гнітючий вплив на всю його сім'ю. Але, незважаючи на трагедію, близькі Сема намагаються налагодити своє життя. Томмі робить усе, щоб підтримати вдову брата, і в якийсь момент виявляється, що між ним і Грейс з'являються теплі стосунки. Тим часом глядач дізнається, що Сем не загинув. Він та інший солдат потрапили в полон до бойовиків. Їх тримають у ямі. Товариша Сема, після тортур і зну-

щань, мають намір убити. Але бойовики хочуть це зробити руками Сема, обіцяючи натомість подарувати йому життя. Сем не витримує напруження і вбиває товариша трубою – жорстоко і люто. Але в цей момент щось усе-редині в нього теж помирає.

Незабаром після цього американці звільняють Сема. Він повертається додому, до родини. Але це вже інший Сем. Він сторожко ставиться до дружини і брата, підозрюючи і звинувачуючи їх у зраді, лякає дітей, його дратують банальні речі. Він не може жити як раніше, і розповісти про те, що пережив у полоні, теж не може – нікому, навіть Грейс. Зрештою Сем влаштовує погром у власному будинку на кухні, яку ремонтував Томмі, трощачи все довкола залізною кочергою і вигукуючи: «Ти не уявляєш, що я робив цими руками!» Сема, що розмахує пістолетом, забирає поліція. Розуміючи, що з ним відбувається щось страшне, він звертається до свого брата: «Я тону, Томмі».

У фіналі фільму Грейс приходиться провідати Сема в лікарню, і Сем розповідає їй, що сталося там, в Афганістані. Грейс бачить перед собою зламану людину, зовсім несхожу на ту, яку вона знала раніше. Проте вона намагається зрозуміти травму і біль Сема і прийняти його таким, яким він є. Але питання «Чи зможу я знову жити?», висловлене Семом наприкінці фільму, залишається відкритим.

3. Після перегляду: РОЗДУМИ ПРО ФІЛЬМ

◆ Незважаючи на те, що власне війні режисер відвів не так багато екранного часу, вона пронизує собою весь простір життя головного героя і його сім'ї. Щасливий чоловік і батько під впливом травми, отриманої на війні та в полоні, перетворюється на руїну себе колишнього, дисфункціональну особистість, не здатну до будь-якої конструктивної діяльності. Це підсумок або фінальний етап розвитку сюжету і біографії/характера героя в межах, визначених сценаристом і режисером, але нам цікавий не тільки результат, а й перебіг, точніше, траєкторія зміни особистості Сема, що перетворила його на інваліда та рикошетом вдарила по його родині.

Війна грає роль головного лиходія у фільмі. Війна – найстрашніше явище з усіх можливих, оскільки часто виступає каталізатором для інших мислимих і немислимих проявів темного, гріховного начала в людині. Вона «найуспішніше» виправдовує інші злочини, «списує» те, що за інших обставин списати було б неможливо. Тому, як свідчить давній крилатий вислів, переможців (навіть злочинців-переможців) не судять. Ба більше, війна створює іншу хмару реальності, що відрізняється від реальності мирного життя, де все більш-менш зрозуміло, логічно пов'язано, аргументовано, відпрацьовано і відрегульовано. На війні реальність

випукліша, загостреніша, імпульсивніша, інстинктивніша, більш ситуативна і непередбачувана. Вона частіше створює ситуації, що каталізують найкращі та найгірші якості, оголюють нерв, що іннервує питання життя і смерті.^[4]

Коли Сем на самому початку фільму каже: «Грейс знає, що я зроблю все, абсолютно все, щоб повернутися», він навіть не уявляє, що це «все» може бути. Кажуть, що за певних обставин навіть найправильніша і найгарніша людина може виявитися здатним абсолютно на все. Можливо, тому Ісус наказав нам молитися: «не введи нас у спокусу». Так чи інакше, Сем опинився саме в такій ситуації. Зрозуміло, що він міг би і повинен був вчинити по-іншому. Але саме тоді він виявився слабшим, вразливішим, гіршим, ніж він думав про себе. Його поламали, причому зробили це так, щоб він поламав сам себе найбрутальнішим способом. Не будемо вдаватися в подробиці психологічного аналізу, чому він це зробив. Зараз багато хто на різних рівнях – від банального «бий – тікай – замри» до мудрованих тлумачень складних психофізіологічних процесів – пояснює механіку того, що відбувається з людиною в той момент, коли вона робить неймовірні речі, коли на кону стоїть саме життя. Раціональне мислення, благообразність, шляхетність у цей момент практично вимикаються, замість цього на клітинному рівні вмикаються ресурси, спрямовані на виживання. Можливо, саме це і сталося з Семом.

Я не стану тут аналізувати й етичний вимір того, що зробив Сем, щоб вижити. Безумовно, це був низький і жахливий злочин. Але чомусь замість осуду й відрази хочеться помолитися ще ревніше: «Господи, не введи у спокусу».

Куди більший інтерес становить картина того, як розвивається особистість Сема після полону. Незважаючи на те, що свідоцтва його злочину знищені, і в очах суспільства він герой, Сем щосекунди мучиться. Він дивиться на своїх дітей і дружину і розуміє, що залишив сиротою дитину свого товариша і вдовою його дружину. Він, офіцер армії США, убив рядового своєї ж армії заради порятунку власного життя. Тепер він страждає, йому не миле те існування, яке він придбав такою жахливою ціною. Він не може реінтегруватися в колишнє довоєнне життя. Ясно, що його покаліченого ніхто не розуміє. Тому він хоче повернутися знову до Афганістану, де йому доведеться рідше спілкуватися з дружиною та дітьми, дивитись в очі

4 Життя на війні і життя в мирному контексті – два різні світи, які рідко перетинаються. Фронтовики, які приїхали у відпустку додому, не розуміють, як можна ходити в дорогі ресторани, відпочивати в Буковелі і скаржитися на втому від війни. Люди, які живуть у мирних містах, не можуть і не хочуть уявляти собі, як можна воювати в окопах по коліно у воді, жити з мишами в бліндажах і щосекунди перебувати за півкроку від смерті. Саме ця реальність війни – загроза смерті – змушує людей змінюватися і чинити не так, як вони розписували собі різні ситуації в мирному житті.

людям, яких він позбавив близької людини, та й узагалі вдавати, що все під контролем. Насправді те, що з ним відбувається, по-перше, виходить з-під контролю Сема, а по-друге, трощить його особистість ще більше. Я виходжу з простої біблійної істини: що людина посіє, те й пожне: щось хороше може бути наслідком тільки хорошого і правильного; щось погане буде наслідком чогось нехорошого і неправильного. Звичайно, чудеса трапляються. Але чудеса – епархія Бога і Його втручання. Після того, що сталося в Афганістані, за визначенням, нічого хорошого із Семом бути не могло. Попереду – шлях подальшої деградації та розпаду особистості Сема, і він упевнено став на цю дорогу.

Відштовхуючись від того, що ми дізнаємося про поведінку Сема зараз, можна припустити, як змінюватиметься його особистість надалі, якщо ігнорувати проблему травми. Знаючи правду про себе, Сем збирається мстити собі. Це абсолютно зрозуміло й очевидно, і так триватиме доти, доки Бог не пробачить його, і він сам себе не прийме і не пробачить. Сем змушений приховувати правду від усіх, навіть найближчих людей, не кажучи вже про близьких його жертви та інших. А це означає постійну брехню, з якою він лягатиме і вставатиме щодня. Брехня за своїм звичаєм продукуватиме іншу брехню. Під деструктивні вчинки, які Сем вже почав і продовжуватиме здійснювати, він підводитиме неправдиву аргументацію. Тим самим він звинувачуватиме інших людей у своїх вадах.

Правда, яку знає Сем, занадто болюча, і цього болю занадто багато. Тому він звинувачуватиме інших у тому, що він зробив. Він уже став на цей шлях, коли, трощачи відремонтовану кухню, кричав, що заради дружини і дітей він своїми руками зробив щось жахливе. Тим самим він намагався перекласти свою провину на інших. Сем шукатиме в інших людях недосконалості та вади, навіть неіснуючі. Це полегшуватиме йому його власний біль. Те, що він охоче почав наполегливо звинувачувати дружину і брата у зраді, свідчить саме про це.

Після всього пережитого жаху Сем розлючуватиметься, знову і знову помічаючи, що його жертва може бути марною, якщо, припустімо, його дружина в якийсь момент не витримає і піде від нього, діти почнуть його цуратися, відвернуться друзі. На його думку, він пройшов через пекло не заради того, щоб залишитися живим, а для того, щоб повернутися до сім'ї, яка, тим не менш, розвалюється на частини. Як вони могли не оцінити такої жертви? Та вони й гадки не мають про неї, їм надто легко живеться на світі, не відаючи про жахи, перенесені ним! І після цього вони ще в чомусь його звинувачують!

Сем перебуває в полоні свого страшного минулого. Як точно сформулював Кобб, «нас переслідує наше минуле, травми, які ми ввібрали, і травми, які ми завдали, і через це минуле справді має силу домінувати

«Якби ти знала, через що я пройшов, щоб повернутися до тебе»
 (Тобі Магвайр і Наталі Портман у фільмі «Брати»).

над сьогоднішнім».^[5] Сем іде на абсурдний «монтаж», намагаючись відновити «декорації» в кухні, щоб вона була така як і до війни, він хоче повернутися в той час, коли все було добре і правильно. Але «втраченого раю» не повернеш, неможливо прокрутити плівку життя у зворотний бік, мінаючи фазу втрати цілісності, втрати себе колишнього.

Для того щоб якимось жити із самим собою, щоб не дати минулому остаточно розчавити його, Сему доведеться кудись іти: в алкоголь, наркотики, інші залежності, агресію, що, безумовно, спричинить додаткові наслідки для близьких.^[6] Якщо Сему не допомогти, на нього неминуче чекають інші психологічні проблеми, які вже виразно намітилися. І схильність до суїциду – одна з найстрашніших із проблем, що намітилися.

Можна ще багато чого сказати або спрогнозувати щодо Сема або того, що залишилося від нього. І це при тому, що спочатку Сем був зразковим

5 Kelton Cobb, *The Blackwell Guide to Theology and Popular Culture* (Oxford: Blackwell Publishing, 2005), 224.

6 У своїй статті про фільм «Брати» Дебра Вайт-Стенлі наголошує на нехарактерній для багатьох голлівудських фільмів особливості цього фільму, а саме на спробі показати війну та її наслідки не тільки з перспективи американського солдата. Авторка акцентує важливість «неформального та неоплачуваного догляду, який виконують дружини та матері, тоді як солдати отримують серйозні травми, що роблять їх ментально та фізично інвалідами». Debra White-Stanley, "Military Heroism, Gender, and Race in Brothers (2004 and 2009)", in *Heroism and Gender in War Films*, ed. Karen A. Ritzenhoff and Jakub Kazecki (New York: Palgrave Macmillan, 2014), 133-134.

сім'янином, батьком, братом, сином, солдатом і взагалі порядною і благо-родною людиною. Якщо вихідний людський матеріал більш порочний, то можна очікувати, що на виході буде ще більш гнітюча картина. У випадку з Семом у фільмі можна припустити, що герой став однією ногою на правильну стежку. Цією стежкою ще потрібно пройти величезний шлях. Але старт узято. Для початку Сем зізнався і вимовив ці слова: «я його вбив». Ще один хороший знак: Грейс, найголовніша людина в його житті, не відвернулася від нього. Був момент, коли вона майже зневірилася. Вона довго не відкривала прощального послання чоловіка, і відкрила його не тоді, коли їй повідомили про його смерть, а після «воскресіння» і повернення Сема додому, в ту хвилину, коли в пориві приреченості зрозуміла, що той Сем, якого вона знала й кохала, вже не повернеться до неї. Однак наступного дня вона їде провідати Сема в шпиталі, щоб ще раз поговорити з ним і підтримати його...

Третя хороша передумова: його брат Томмі знає, що таке бути поганим хлопцем, і можна очікувати, що він протягне йому руку допомоги, як колись дав йому руку сам Сем, витягнувши його з виру життєвих проблем. Є ще батько, який теж дещо знає про реалії війни і зможе його зрозуміти. На жаль, допомогти Сему він навряд чи зможе, оскільки сам страждає від наслідків військових травм, отриманих у В'єтнамі, і ставлення до допомоги ззовні у нього своєрідне, якщо не сказати відверто негативне. Багато в чому через невилікувану травму батька доля його молодшого сина Томмі почала розвиватися в деструктивний бік.

У фільмі є натяк на можливість психологічного зцілення, але в ньому, як і в житті багатьох солдатів, які повертаються з війни, повністю відсутня духовна складова як у досвіді переживання трагедії, так і в спробі подолання її наслідків. Ані сценарист, ані режисер не вважали за потрібне включити епізод розмови Сема з капеланом і представити капеланську допомогу як якщо не ключову, то хоча б додаткову психологічну підтримку.

ВИСНОВОК

◆ У процесі перегляду «Братів» мені неодноразово спадала на думку дедалі більша актуальність теми фільму для нинішнього українського суспільства. Якою буде наша країна, якщо в ній з'являться десятки тисяч Семів? У своїй книзі «Травма і зцілення» Джудіт Герман, одна з провідних експертів у галузі травми, посилається на дослідження, проведене серед ветеранів, які повернулися з бойової служби в Іраку та Афганістані. Дослідники виявили симптоми посттравматичного стресового розладу майже в кожного четвертого ветерана (23%).^[7]

7 Judith Herman, *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror* (New York: Basic Books, 2015), 251. Цікаво, що на наступ-

Точних статистичних даних щодо поширеності ПТСР серед українських військових поки що немає, але навіть якщо, як зазначають деякі експерти, «в Україні статистика ПТСР серед військових навряд чи перевищить міжнародну – в середньому, близько 8%»,^[8] це буде величезною соціальною проблемою. До того ж давайте не забувати, в яку країну повертатимуться ці люди. Вони повернуться і побачать, що Україна, заради якої вони проливали кров, залишилася такою ж корумпованою, люди – розлученими, реалії – песимістичними. До цього часу всі їхні червоні лінії вже буде перетнуто, в обігу буде багато зброї, якою вони дуже добре вміють користуватися. Не хочеться сіяти песимізм, але перспективи реінтеграції ветеранів із ПТСР мені видаються не особливо райдужними.^[9] Серйозно вирішувати проблему ПТСР в Україні на державному рівні ще не почали, що з цим робити, за великим рахунком, поки що не знають.^[10] Цивільні люди у своїй масі теж не знають, що таке велика кількість ветеранів із ПТСР у побуті, як себе з ними поводити, як їх не провокувати. Можливо, слід очікувати хвилю розлучень серед ветеранів війни... Якщо у випадку з Семом у кінці тунелю зажеврило світло, то станом на сьогодні ми в Україні поки що бредемо вздовж цього тунелю навпомацки, без ліхтарика в руці.

У зв'язку з цією проблемою християнам різних конфесій необхідно докласти максимум зусиль для того, щоб запропонувати практичну допомогу солдатам/ветеранам із ПТСР. Окремі програми вже застосовуються для надання психологічної допомоги військовим і цивільним,^[11] однак,

ній сторінці Герман наводить уточнювальну статистику: серед «заподіювачів шкоди» (harmers) цивільному населенню посттравматичний стресовий розлад розвинувся майже в двох третин (63 %), тоді як серед солдатів (ветеранів), які ніколи не завдавали шкоди мирним мешканцям, лише в 15 % розвинувся ПТСР. Ibid. 252. У цьому числі Альманаху опубліковано рецензію Олесі Гейченко на український переклад книжки Джудіт Герман «Психологічна травма та шлях до одужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору».

- 8 Див. інтерв'ю з кризовим психологом і керівником громадської організації «Форпост» Оленою Подолян. «Посттравматичний стресовий розлад: міфи, правда, практичні поради – від «я» до «ми»». Дзеркало тижня (23.04.2023). <https://zn.ua/ukr/practical-tips/posttravmatichnij-stresovij-rozlad-mifi-pravda-praktichni-poradi-vid-ja-do-mi.html>
- 9 Мій песимізм як автора пояснюється тим, як я бачу стан справ у країні загалом і перспективи допомоги величезній кількості ветеранів із ПТСР зокрема.
- 10 Так, коментуючи ситуацію з допомогою американським ветеранам, які страждають від ПТСР, Брайан Стоун зазначає: «За останні півстоліття жіночі рухи і захисники ветеранів, які повернулися з війн, відігравали особливо помітну роль, демонструючи, що повна і вільна взаємодія з травмою вимагає не тільки клінічної та особистої реакції, а й політичних дій, культурного осмислення та суспільної уваги.» Bryan Stone, «Trauma, Reality, and Eucharist», in Stephanie N. Arell, Shelly Rambo, eds. *Post-Traumatic Public Theology* (New York: Palgrave Macmillan, 2016), 45.
- 11 Однією з методик, які пропонують покрокову стратегію відновлення після бойової травми, є програма «Мости до зцілення» від організації Reboot Recovery. Програма не створена як заміна належної психологічної та/або медичної

наскільки мені відомо, поки що не вироблено консолідованого стратегічного бачення розв'язання цієї проблеми. Крім зусиль церков, які будуть щось зробити, але не зможуть розв'язати проблему в комплексі, потрібні державні програми, ініціативи загальнонаціонального рівня, великі й витратні проекти щодо створення спеціалізованих клінік і реабілітаційних центрів, а з цим можуть виникнути серйозні труднощі. І все ж, хоч би як складалися справи в державі, ми як християни не повинні втрачати надію на те, що Творець здатний не тільки бачити біль травмованої людини, а й може направити її на шлях зцілення. Ця надія проактивна і найтіснішим чином пов'язана з проголошенням Євангелія про Того, Хто прийшов у наш світ, щоб «благовістити сумирним, ...перев'язати зламаних серцем, полоненим звіщати свободу, а в'язням відчинити в'язницю» (Іс. 61:1).

Одне з визначень травми, яке мені здається вдалим, звучить так: «травма – це страждання, яке залишається».^[12] Автор цього визначення, Шеллі Рембо, тісно пов'язує процес зцілення від травми з адаптацією, включенням травматичного досвіду в нову структуру сенсу.^[13] Таким чином, «завдання полягає в тому, щоб після травматичного досвіду знову зорієнтуватися в житті, подружитися зі світом і відновити довіру та зв'язки».^[14] Для християн це завдання буде навряд чи досяжним без дотику згори, без відновлення зв'язку з Богом, без смирення і відкритості перед Всевишнім. І останнє, тобто відкритість, незважаючи на всю її очевидність, мабуть, може бути не такою вже простою справою. Наші люди, особливо чоловіча частина населення, відчуває чималі труднощі з відвертістю щодо своїх психологічних травм і переживань. У зв'язку з цим вірянам, і насамперед усього тим із нас, хто зіткнувся з травмою, треба прислухатися до поради Волтера Брюггемана: «Усе, що відбувається в житті, має бути предметом розмови серця. Утримувати якусь частину життєвого досвіду від цієї розмови – по суті, означає усувати частину життя від суверенітету Бога... Усе має бути висловлено, і все, що висловлено, має бути звернене до Бога, який є кінцевим орієнтиром для всього життя»^[15] і кінцевим, досконалим цілителем наших найглибших травм. Це та *розкiш*, якою володіє християнин, і якої не було у Сема і багатьох таких, як він.

допомоги, проте вона досить успішно поєднує « найкращі практики медичних спільнот та спільнот зі психічного здоров'я із вічними біблійними принципами ». Кріс і Панелла Адсіт, Мости до зцілення: Україна (Reboot Recovery, 2022), 3. Див. матеріали програми на сайті організації <https://rebootrecovery.com/reboot-international-resources/>

12 Stephanie H. Arel, Shelly Rambo, eds. *Post-Traumatic Public Theology* (New York: Palgrave Macmillan, 2016), 3-4.

13 Ibid.

14 A. Groenewald, ““Trauma Is Suffering That Remains”. The Contribution of Trauma Studies to Prophetic Studies”, *Acta Theologica Supplementum* 26 (2018), 89.

15 Walter Brueggemann, *The Message of the Psalms: A Theological Commentary* (Minneapolis, MN: Augsburg, 1984), 52.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Адсіт, Кріс і Ранелла. *Мости до зцілення: Україна. Reboot Recovery*, 2022.
<https://rebootrecovery.com/reboot-international-resources/>
- «Посттравматичний стресовий розлад: міфи, правда, практичні поради — від «я» до «ми»». Інтерв'ю с Оленою Подолян. *Дзеркало тижня* (23.04.2023).
<https://zn.ua/ukr/practical-tips/posttravmatichnij-stresovij-rozlad-mifi-pravda-praktichni-poradi-vid-ja-do-mi.html>
- Arel, Stephanie N. and Rambo, Shelly, eds. *Post-Traumatic Public Theology*. New York: Palgrave Macmillan, 2016.
- Brueggemann, Walter. *The Message of the Psalms: A Theological Commentary*. Minneapolis, MN: Augsburg, 1984.
- Cobb, Kelton. *The Blackwell Guide to Theology and Popular Culture*. Oxford: Blackwell Publishing, 2005.
- Cooney, Sam. “Sibling Rivalry: Brothers and Brodre”. <https://samcooney.com/2011/08/18/sibling-rivalry/>
- Groenewald, A. ““Trauma Is Suffering That Remains”. The Contribution of Trauma Studies to Prophetic Studies”. *Acta Theologica Supplementum* 26 (2018): 88-102.
- Herman, Judith. *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror*. New York: Basic Books, 2015.
- White-Stanley, Debra. “Military Heroism, Gender, and Race in Brothers (2004 and 2009)”, in *Heroism and Gender in War Films*. Edited by Karen A. Ritzenhoff and Jakub Kazecki (New York: Palgrave Macmillan, 2014), 133-151.